

Proefschrift Volkscultuur

**Kapel
O.L.V. ter Koorts
of
de “Voddekapel”**

**te
Hasselt**

Dankbetuiging

Als dit proefschrift getuigt van enige relevantie in de uitgebreide materie van de volkskunde dan is dat dank zij de vriendelijke medewerking van Mevr. Mien Verdingh. De schat aan informatie, waarover zij beschikt en waarvan ik vrijelijk gebruik mocht maken, was onontbeerlijk. Ik dank ook E.H. Theo Mathijs, die op het juiste moment (je zou er haast bijgelovig van worden) mijn pad kruiste en mij in contact bracht met Mevr. Verdingh.

Zoektocht

Toen de opdracht werd gegeven tot het maken van een werkstuk met betrekking tot de (lokale) religieuze volkscultuur gingen mijn gedachten in de eerste plaats naar mijn geboorteplaats: de Luikersteenweg in Hasselt. Andermaal moest worden vastgesteld dat jeugdherinneringen vaak de onbenulligste details vasthouden waar de hoofdzaken tot de diepere krochten van de geest worden verdrongen. Gezeten op een fietsstoeltje maakte ik zondagse familiale uitstappen door de velden tussen Hasselt en Rapertingen, nu al jaren verkaveld, bebouwd en bestraat. Volgens moeder kwamen we dan voorbij de “Voddekapel”. Het enige wat ik mij nog duidelijk voor de geest kan halen is dat fietsstoeltje, vooraan op de kader gemonteerd, waar ik, gezeten tussen de fietsende benen van vader, een heerlijk overzicht had. Alleen herinner ik me niet meer over wat.

Het bleek echter al snel dat de meeste mensen, bij wie we navroegen, zich de juiste locatie van die “Voddekapel” ook niet meer herinnerden. De richtingaanwijzer die, aan de rechterkant van de Luikersteenweg (richting Tongeren) met de tekst “Kapel O.L.V. ter Koorts”, verwees naar de juiste ligging, bleek verdwenen. Op de webstek van Kadoc (<http://kadoc.kuleuven.be/kapelletjes/limburg.php>) wordt de kapel vermeld met code 654429 en met als adres: Luikersteenweg t.o. nr. 120. De aanwijzing op basis van dit huisnummer leidt niet naar de kapel. De vrees dat de “Voddekapel” met het volop in gang zijnde bouwproject “Ekkelgaard” zou zijn gesloopt, groeide. De verzekering van de Erfgoedcel Hasselt dat de kapel niet kon verdwenen zijn daar het gaat om een geklasseerd gebouw, moedigde ons aan te volharden.

Na heel wat navraag bij de buurtbewoners (velen kenden de kapel wel van de ondertussen verdwenen richtingaanwijzer, maar konden toch de juiste ligging niet aanwijzen) kon de “Voddekapel” dan toch worden gelocaliseerd. Een smal steegje naast het huis met nummer 245 leidt naar de kapel. Omdat ze aan het eind van het circa 15m. lange steegje wat meer naar links is ingeplant kan men ze vanaf de Luikersteenweg niet zien liggen. Misschien (hopelijk) geeft deze scriptie aanleiding tot het terug aanbrengen van de richtingaanwijzer en tot het rechtzetten van de gegevens in de Kadoc inventaris van Limburgse kapellen.

Liefde gaf U duizend namen...

Hoe vaak hebben wij, in onze jeugd, dit openingsvers van het gedicht van August Cuppens (1862 – 1924) op de overbekende melodie van Lodewijk de Vocht (1887-1977) niet gezongen. Ik kan het me nog zo voor de geest halen: einde van de jaren '50 van de vorige eeuw: alle klassen van het lager onderwijs van het Hasselts St.

Jozefscollege, verzameld in de grote turnzaal, om onder de muzikale leiding van Meester Bongaerts, “het” Vlaams Marialied bij uitstek in te studeren. De compositie van Lodewijk de Vocht was voorbestemd om groepsgewijs te klinken uit de jeugdige kelen van tientallen Vlaamse knapen. De melodie begint “dolce” op het openingsvers “Liefde gaf U duizend namen...”, zij stijgt gestaag op de woorden “schoner klinkt hij, dan al d'and're ...”, om haar hoogtepunt te bereiken met een uit volle borst gezongen “...Onze Lieve Vrouw van Vlaand'ren” en dit laatste een tweede maal, zo mogelijk uit nog vollere borst. In onze jeugdige onbezonnenheid beseften we toen niet hoe waar de woorden van de priester-dichter Cuppens waren. “Onze Lieve Vrouw van Vlaanderen” is wellicht een naam die hij, niet verstoken van enig nationalisme, voor zijn gedicht had verzonnen. Maar wat of wie ook de aanleiding moge zijn, de Moeder Gods is inderdaad bedacht, zo niet met duizenden, dan toch met honderden verschillende namen.

In de eerste plaats denken we dan aan de namen die verband houden met de gebeurtenissen uit Haar leven. Hierbij dienen vermeld: O.L.V. Hemelvaart, O.L.V. van Zeven Smarten, O.L.V. Bezoeking, dit laatste als synoniem voor O.L.V. Boodschap, één van de meest geschilderde thema's uit de schilderkunst van de gotiek en barok. In de tweede plaats zijn er de namen die gebaseerd zijn op eigenschappen, die worden toegeschreven aan de Moedermaagd. Voorbeelden hiervan zijn O.L.V. van Barmartigheid en O.L.V. van Troost.

Versijningen van Maria zijn geen ongewoon fenomeen in de katholieke godsdienst en dus zijn er een hele reeks namen die gebaseerd zijn op de plaats van Haar versijning. Denken we daarbij maar aan de overbekende O.L.V. van Lourdes, O.L.V. van Fatima, O.L.V. van Banneux of de misschien iets minder bekende O.L.V. van Salette.

Heel wat kerken en kapellen zijn aan Maria gewijd en dus krijgt de Moeder Gods vaak de naam van de geografische locatie waar de kerk of kapel is gebouwd. Ook hier weer overbekende, zoals O.L.V. Van Scherpenheuvel, en minder bekende zoals O.L.V. van de Muizenhoek.

Hierop bestaat een eigenaardige variant waar de naam van de plaats, waar de kerk of kapel is gebouwd, plots betekenisvol wordt voor de reden van verering. Een mooi voorbeeld hiervan is O.L.V. op 't Grient. Deze benaming geeft in de eerste plaats aan waar de kapel staat. Een griet is immers een laag gelegen of aan het water grenzend stuk grond waarop rijshout wordt gekweekt. Bij naamsoverdracht wordt de Lieve Vrouw vereerd door moeders wiens zuigelingen veel wenen (m.a.w. grienen, grinsen). Tot slot moeten we zeker de namen vernoemen die aan Maria worden gegeven en die verband houden met de kwaal of ziekte waarvoor Ze wordt aanroepen. Ook hier zijn enkele frappante voorbeelden te vinden zoals O.L.V. van 't Zog of O.L.V. van het

Mammetje, vereerd tegen borstzweer bij zogende vrouwen. Het is in deze laatste categorie dat we het onderwerp van deze scriptie moeten onderbrengen nl. O.L.V ter Koorts of, met andere woorden, de Moeder Gods vereerd tegen koortsaanvallen.

Koortswering en -bezwinging

Onze 21-eeuwse “high-tec”-geest denkt er al lang niet meer over na; bij koorts, wat ook de oorzaak moge zijn, nemen wij een asperientje (in de scheikunde bekend als acetylsalicylzuur). Ook al geneest het de oorzaak van de koorts niet, het verlicht alleszins de pijn en doet de koorts dalen. Dat de werkende stoffen in de samenstelling van een asperientje een eeuwenoude plantaardige achtergrond hebben, zal de zieke worst wezen. Toch is het van in de oudheid al bekend dat de schors van de wilg salicylverbindingen bevat, die de koorts bedwingen. De naam van de scheikundige stof salicyl is overigens afgeleid van de latijnse naam van de wilg “Salix Alba”. Hippocrates (440 – 377 v. Chr.) gebruikte een infusum van wilgeschors om koorts te bestrijden en de pijn te verlichten. In de moderne geschiedenis is het dominee Edward Stone die in 1763 tegen koorts een thee van wilgeschors voorstelt aan de Royal Society.

De bijwerkingen van salicylaat waren vaak erger dan de kwaal zelf. Het brouwsel had een afgrijselijke smaak, veroorzaakte braakneigingen en misselijkheid, irriteerde de slijmvliezen en werkte in op maag en darmen. Voor een wetenschappelijke oplossing van dit probleem is het wachten tot 1897 wanneer Felix Hoffmann de formule ontdekt van acetylsalicylzuur. Dit nieuwe product behield de koortswerende en verzachtende werking maar maakte komaf met de bijwerkingen. De aspirine was geboren maar toch bleef de aloude reputatie van de wilg als koortsbestrijder bij uitstek in het collectieve volksgeheugen bewaard. Want intussen was het gebruik om de helende werkingen van de wilg te ventileren door het afbinden van de kwaal aan zijn takken, eerder dan de vervelende nevenwerkingen te moeten verdragen, algemeen verbreid.

Op de plaats waar de “Voddekapel” nu staat, zouden vroeger 3 wilgen hebben gestaan, die wijd en zijd bekend waren voor het afbinden van koorts. De kapel werd in de 18de eeuw gebouwd om dit “heidens” gebruik te christianiseren. De kapel en het ritueel van het afbinden zijn gebleven, maar de wilgen zijn al lang verdwenen.

Laat ons even dieper ingaan op het ritueel van het afbinden. In de eerste plaats gaat het hier over een gebaar van fixatie, waarmee men op krachtdadige wijze duidelijk wil maken dat men de kwaal niet meer wil. Naast het vastbinden van een voorwerp (in casu: kledingstuk) kent men ook het vastnagelen, een nog vastberadener gebaar. Naast de fixatie bestaat het afbinden in de meeste gevallen uit een combinatie van het

zogenaamde “aflezen” en het “overdragen”, dit laatste vaak gepaard gaande met een scheidingsgebaar.

- Het ritueel van het aflezen bestaat uit het opzeggen van een versje, dat dan vaak een aantal maal (de vermenigvuldigingsfactor is meestal één van de magische getallen bv. drie) moet herhaald worden. Het woordelijk citeren van het vers of een formule is daarbij van groot belang, wil men een optimale werking verkrijgen. Een vooral bij kinderen geliefd voorbeeld hiervan is het aflezen van de hik met de woorden:

*“Ik en de hik vlogen over het meer
de hik vloog weg en ik kwam weer”*

of nog

*“Ik heb de hik, ik heb de pik
Ik heb een vogel ingeslikt
Geef hem aan een andere man,
die de hik verdragen kan*

De meeste formules bevatten zowel animistische als christelijke bestanddelen.

- Bij het overdragen wordt het letsel of de kwaal meestal rechtstreeks in contact gebracht met een voorwerp of materie die gehouden is heilzaam te zijn voor de genezing van de aandoening. De ritus wordt ook meestal afgesloten met een gebaar van definitieve scheiding zoals bijvoorbeeld het verbranden, het in de grond begraven of het over de schouder wegwerpen van het contactvoorwerp of het snel weglopen van de plaats waar het contact werd tot stand gebracht. Een voorbeeld is het leggen van een aantal knopen in een stuk zwart garen evenveel als men wratten heeft, waarna men het geknoopte garen over de schouder wegwerpt.

Een nogal cynische vorm van overdragen voor het genezen van wratten bestaat erin een munt in wijwater te dopen, waarna men de munt in het offerblok werpt. De wratten worden overgedragen op de volgende die een munt in het offerblok steekt. Een van weinig naastenliefde getuigende variant voor koortsbestrijding is het afsnijden van een vlierstok, die dan door de zieke in de grond wordt gestoken. De koorts zou dan overgedragen worden op de eerste de beste argeloze voorbijganger.

Het ritueel dat zich voltrekt aan de “Voddekapel” is dus het afbinden van de koorts in een combinatie van aflezen en overdragen, waarna men, bij wijze van definitieve scheiding, zonder omzien snel moet weglopen. Het voorwerp dat men voor het afbinden gebruikt moet in aanraking geweest zijn met het lichaam van de zieke. Men gebruikt hiervoor meestal een kledingstuk dat door de zieke is gedragen, zoals een

luier, een hemdje, een kous enz.... Men moet het woord kledingstuk daarbij niet te eng interpreteren. Toen wij op 23 oktober 2007 de kapel voor de eerste maal bezochten hingen er een onderbroek, een zakdoek en een koordje aan het traliewerk van de deur gebonden. Bij ons tweede bezoek op 5 december 2007 waren er een lint in strikvorm, een slabbetje en een kous bijgekomen (zie foto's aan het einde van deze scriptie).

De Hasseltse schrijver Alfons Jeurissen vertelt in zijn boek “Heikleuters”¹ over dit ritueel. In de betrokken passage lijdt Tante Truike aan koorts en gaat steeds verder achteruit. Trieneke herinnert zich het kappelleke van “Patsj”, gelegen tussen Hasselt en Wimmertingen. Zij beschrijft:

“Voor koortsen, kinders, niets gelijk dat kappelleke. Ge neemt een lint van de zieke mee; dat bindt ge rond een tak van de wilgeboom die bij 't kappelleke staat en ge zegt letterlijk zo: “Wei, ik bind u de koorts al aan uw prij!”.

Berb en haar vrijer, Pieter Vos gaan op bedevaart naar Hasselt en voeren het door Trieneke beschreven ritueel uit. Bij hun thuiskomst, op de Beverzakse heide, blijkt Truike de ogen geopend te hebben en, voor het eerst sinds lang, vraagt ze om wat water te drinken. Drie dagen later is Truike weer te been.”

Wij hebben helaas niet kunnen achterhalen waar het woord “Patsj” (in de tekst van Jeurissen gebruikt als synoniem voor de “Voddekapel”) vandaan komt. In de formule “Wei, ik bind de koorts aan uw prij” staat het woord “wei” voor “wilg”. Het woord “prij” is, volgens het Nederlands - Hasselts woordenboek van Xavier Staelens, een dikke stevige vrouw, een meisje dat sterk is voor haar leeftijd, kortom “een gezonde brok”. De oude bezweringsformule heeft dus niets te maken met Mariaverering, maar heeft nog altijd betrekking op het heidens gebruik van het afwentelen van de koorts op de stoere en, voor koorts, heilzame wilg.

Ook het bidprentje, dat de bezoeker bij de “Voddekapel” kan meenemen, maakt melding van dit overgeleverde ritueel, maar geeft daarnaast toch ook een gechristianiseerde versie in de vorm van een gebed tot O.L.V. Ter Koorts, dat men moet bidden “gedurende 3 dagen te samen met 3 weesgegroetjes [*sic*]”. De tekst van het gebed wordt achteraan deze scriptie weergegeven.

Circumambulatio

Noch de beschrijving van Alfons Jeurissen (zie hoger), noch het korte historische overzicht op het bidprentje maken melding van het gebruik om, al biddend, rond de kapel te stappen. Toch kunnen we uit een lezersbrief van Mevr. Dürlinger uit het

¹ *Heikleuters* (pag.137 – 144) Alfons Jeurissen. Uitg. De Roerdomp Brecht/Antwerpen 1980

Belang van Limburg van 19/12/1986 afleiden dat het ritueel van de circumambulatio (letterlijk: ergens rondwandelen) werd toegepast. Zij schrijft:

“.... Ik begrijp de buurtbewoners niet die, allen toch in prachtige huizen wonende, die kapel volledig laten verkommeren. Heeft men dan geen eerbied voor O.L.Vrouw? Vroeger heb ik dikwijls rond het kapelleke gewandeld, biddend, wanneer één van mijn kinderen ziek was. Nu kan dat niet meer. De garage van de naaste buur is er pal tegenaan gebouwd. Het interesseert mij ten zeerste wie daartoe de toelating heeft gegeven. Het dak van de bewuste garage helt een meter over het dak van het kapelleke. Het is toch ver gekomen?”

Voor deze boze dame is het duidelijk van het grootste belang dat men rond de kapel kan wandelen. De achterliggende reden is dat men, door het beschrijven van een cirkel, de sacrale plaats probeert in te sluiten in de hoop er op deze manier vat op te krijgen. Het zal dan ook niet verbazen dat ook dit rondwandelen een aantal malen wordt herhaald in veelvoud van de heilige getallen drie of zeven. Een grappige variant tegen koorts is het 72 maal rond een wilg lopen. Als hij dit volhoudt zonder in duizeling neer te zijgen, zal de inspanning de zieke wellicht aan het zweten krijgen, wat dus verdacht veel lijkt op het “uitzweten” van koorts.

Het al biddend rond een object of gebouw wandelen wordt in het Hasselts dialect (en overigens in heel wat andere Vlaamse en Nederlandse dialecten) nog al eens aangeduid met het woord “pe(r)sjoenkele”. Dit vreemde woord is afgeleid van de naam van het plaatsje Portiuncula (3 km. buiten Assisi) waar een kapelletje staat, waarin Sint Franciscus van Assisi in 1226 overleed. Dit kleine kapelletje vormt de kern van een heuse basiliek, de Santa Maria degli Angeli, die men over het schamele hutje heeft heengebouwd. Tot de dag van vandaag gaan de mensen de basiliek binnen om biddend in processie het kleine sacrale bouwsel van St. Franciscus in en uit te wandelen of m.a.w. te “pe(r)sjoenkele”.

Wat de correcte betekenis van “pe(r)sjoenkele” betreft mag men gerust stellen dat er enige verwarring bestaat. De etymologie van het woord verwijst wel degelijk naar de Portiuncula-aflaat, die men telkens opnieuw kan verdienen door bezoek en gebed aan de kapel van St. Franciscus op 1 of 2 augustus. Belangrijk hierbij is het “toties quoties” effect van de aflaat. Telkens men de kapel binnen en buiten gaat, cumuleert men de verdienste van de aflaat.

Het is duidelijk dat dit niets te maken heeft met de praktijk van de circumambulatio. Toch is men blijkbaar het woord “pe(r)sjoenkele” gaan “her”-interpreteren en wordt het (ten onrechte) ook gebruikt voor het “biddend omcirkelen”.

De geschiedenis van de “Voddekapel”

Het bidprentje, dat ter beschikking van de bezoeker in de kapel ligt, vermeldt de datum 1763. Wij hebben deze datum niet kunnen natrekken. Op de kadasterkaart van de stad Hasselt uit 1782 wordt de kapel vermeld: *”Vier stukken bestaande in weyden en landen achter het capelleken”*² Het gaat hier over de kapel O.L.V. ter Koorts alhoewel ze toen die naam nog niet droeg.

De oudste benaming waaronder de kapel is gekend, is de Steenaerts-kapel, zo genoemd naar ene Willem Steenaerts, de eigenaar van de gronden waarop de kapel is gebouwd. In 1896 spreken C. Bamps en E. Geraets in hun studie over Hasseltse straatnamen nog steeds over de “Steenarts kapel”³. Tot 1981 is de kapel eigendom geweest van Mevr. Stiels. Samen met de buurtbewoners onderhield zij de kapel. De vele “vodden”, die altijd weer aan de kapeldeur hingen, werden bij de halfjaarlijkse schoonmaakbeurt verwijderd en verbrand. Op 15 januari 1981 wordt de kapel opgekocht door de stad Hasselt. Zoals de lezersbrief van Mevr. Dürlinger (zie hoger) doet vermoeden, kon nieuwbouw rond en verwaarlozing van de kapel niet voorkomen worden.

Op 2 augustus 1991 maakt Het Belang van Limburg melding van een noodkreet, die op een wel bijzonder originele manier aan het stadsbestuur was gericht. Schepen Vanrykel ontdekt, bij een toevallig bezoek aan de kapel, een plastieken roos waaraan een briefje is gehecht. De anonieme schrijver wijst het stadsbestuur op het verval van de kapel en voegt er aan toe: *”In deze tijd is herwaardering broodnodig. Wij kunnen het niet meer alleen: kinderen opvoeden, vriendschap opbouwen,...”*. Op de achterzijde van het briefje prijkt de foto van een baby. Schepen Vanrykel neemt in voornoemde krantenartikel zijn verantwoordelijkheid op en belooft: *“Vroeger werden die plaatsen door de buurtbewoners onderhouden. Veel mensen zijn daar nu te oud voor geworden. Omdat de stad - vaak via schenkingen - eigenaar is van die kapellen, is het normaal dat wij voor de renovatie instaan.”*

En zo geschiedde. In 1992 wordt de Voddekapel gerestaureerd. Een artikel uit Het Belang van Limburg van vrijdag 4 december 1992 meldt: *“Tijdens een eenvoudige en korte plechtigheid werd het onlangs gerestaureerd Voddekappelleke langs de Luikersteenweg ingewijd. Bij de inzegening hield Pastoor Debelder een kort gebed. Hij zegende de beelden en de kapel terwijl het parochiaal koor van*

2 H.A.R., oud stadsarchief, 237: generale meting 1782 door Landmeter Van Pasen met partiële kaarten

3 C. Bamps & E. Geraets, Hasselt Jadis in: Bulletin de la section scientifique et littéraire de la société des mélaphiles de Hasselt, 1895 p.38

Rapertingen zorgde voor enkele Mariale liederen. Na afloop van de plechtigheid was het Jean Robyns, die namens de sympathisanten van de kapel dankwoorden richtte tot alle medewerkers. Vooral tot ere-burgemeester Meyers door wiens toedoen de kapel aan de stad werd overgedragen. Hij dankte ook de schepen Vanrykel door wiens herhaalde tussenkomst de restauratie plaats vond en waarvoor de stad 360.000 fr. veil had.”

Sindsdien is het de groendienst van de stad Hasselt die instaat voor het onderhoud van dit geklasseerde monument.

De beschrijving van de “Voddekapel”

De kapel heeft een rechthoekig grondplan met een tweehoekige uitbouw aan de achterzijde. De muren zijn vrij hoog opgetrokken uit betonblokken, die daarna wit zijn geschilderd. Een zadeldak met leien overdekt het geheel. De nok en de boorden van het dak zijn afgewerkt met zink. De dakconstructie heeft een grote oversteek aan de voorzijde. Op het dakpunt aan de voorzijde staat een groot kruis in gietijzer.

De toegangsdeur en het raam zijn verwerkt in een houten kozijn. De deur is uitgevoerd in metaal met in de bovenste helft een dagopening, die wordt afgesloten met smeedwerk van ronde spijlen en een ingewerkt kruismotief van bandijzer. In de onderste gesloten helft van de deur is een kleine spleet, waarachter een offerblok is opgehangen. Het raam is voorzien van overhoeks geplaatste roeden, verwerkt in horizontale platbandijzers. Boven in het driehoeksvak van de puntgevel bevindt zich nog een klein raam met een licht terugspringend traliewerk in kruisvorm. Het smeedwerk van deur en ramen is zwart geschilderd.

Binnen in de kapel staat een altaar waarvan de voorzijde beschilderd is met gedrapeerde lakens rond een medaillon met een Mariamonogram. Het altaar rust op een vloer van marmertegels van 20cm x 20cm.

Boven het altaar is een nis uitgespaard die is uitgewerkt met een in hout gesneden zuilenprofiel en een geprofileerde rondboog. Ze is afgesloten met een zwart geverfd smeedijzeren hek met band- en boogmotieven en enkele ingewerkte bloemen. In de nis staat een Lieve-Vrouwebeeld.

Op de zijmuren zijn, zowel links als rechts een sokkel aangebracht. De sokkel rechts draagt een St. Antonius van Padua met het Kind, de sokkel links draagt een beeld van St. Jozef.

Op de vensterbank van het raam naast de deur liggen bidprentjes met aan de ene zijde een korte geschiedenis van de kapel en een verhaal over een “heiligschennende dief”

die tussen 23 april en 4 mei 1878 de kapel zou zijn binnengedrongen om de offerblok leeg te roven. Daarenboven ging hij aan de haal met *“de zilveren kronen welke de Maagd en het kindeken Jezus versierden en al de zilveren geschenken waarmede de godvrucht der geloovigen het heiligdom versierd had”*. Wat er op wijst dat de kapel ooit meer kostbare ornamenten heeft bevat dan vandaag het geval is. Op de ommezijde van het bidprentje staat het Gebed tot O.L.V. ter Koorts (zie achteraan deze scriptie) en een tekening van de kapel.

Enkele foto's



Foto (waarschijnlijk 1985)



Toestand op 23 oktober 2007



*“Vodden” aan de kapeldeur gebonden
(foto's genomen op 23 oktober 2007)*



*“Vodden” aan de kapeldeur gebonden
(foto's genomen op 5 december 2007)*

Gebed tot O.L.V ter Koorts

Maria,
moeder van Jezus en onze moeder,
glimlach van de Vader,
met de schaduw van de Geest op je vredig gezicht,
wij vragen jouw voorspraak
voor onze kleine en grote kinderen,
die getroffen zijn door koorts en onrust:
leg je handen op al deze kleinen?

Gij, moeder Maria,
toon ons de weg in het leven
dan weten wij ons veilig geborgen
in jouw moederlijke zorg.
Ave Maria,
zie genadig neer op ons gebed
en blijf ons nabij in voor- en tegenspoed
en wees voor ons “troost en toeverlaat”.
Dit vragen wij Jezus, onze Heer,
de vriend voor armen en kleinen. Amen

(bid dit gebed gedurende 3 dagen:
tesamen met 3 weesgegroetjes).

Bibliografie

Brochure - meerdere auteurs	Bussels M., Grauwels J., Houtman E. <i>52 waardevolle Hasseltse gebouwen en monumenten</i> . Hasselt, Toeristische Dienst, geen jaartal bekend.
Website	www.hasel.be
Boek	Jeurissen, Alfons. <i>Heikleuters</i> . Brecht/Antwerpen: De Roerdomp, 1980 (blz. 137 - 144)
Boek	Peeters, Prof. Dr. K.C. <i>Eigen aard, overzicht van het Vlaamse volksleven</i> . Antwerpen: De Vlijt, 1963
Boek	de Joode, Tom. <i>Folklore in het dagelijks leven</i> . Alphen aan den Rijn: Sijthoff, 1977
Boek	Celis, Gabriël. <i>Volkskundige kalender voor het Vlaamsche Land</i> . Stichting Mens en Cultuur: Gent, 1990
Encyclopedie	Hiller, Helmut. <i>Sesam Atlas van het bijgeloof</i> . Baarn: Bosch en Keunig, 1987
Boek	Giraldo, Walter. <i>Volksdevotie in West-Vlaanderen</i> . Brugge: Marc Van de Wiele, 1989
Boek	Geybels, Hans. <i>Kapellen in Vlaanderen</i> . Leuven: Davidsfonds, 2006